

**Direktør Gunnar Jahn's foredrag
på Norges Banks representantskapsmøte 15. februar 1954.**

Vi har lagt bak oss året 1953, som har vært karakterisert som et godt år; og ser vi det på bakgrunn av 1952, som bar preg av en viss stagnasjon, må en vel kunne si at utviklingen i fjor var meget gunstig. Men som vanlig har den ikke vært lik i alle land. Noen kan registrere en stor stigning i produksjonen, andre en mer moderat, og i et par land har produksjonen ligget lavere enn før.

Handelen mellom de européiske land hadde et større omfang i 1953 enn i 1952, men det har gått smått med å gjøre den mer fri mellom landene. Riktignok opphevet England atskillige av de restriksjoner som ble innført året før, men vi lever fremdeles i en verden der en nasjonalistisk, økonomisk politikk råder tross alle internasjonale konferanser og organisasjoner. Ennå er bilaterale handelsavtaler det vanlige, og valutaene er ikke mer konvertible enn de var i 1952.

Den européiske betalingsunion hadde i fjor som i tidligere år meget stor betydning for det økonomiske samkvem mellom medlemslandene, ikke minst når det gjelder Norge. Men ennå er det ikke lyktes å fri Unionen for de svakheter den hadde, og som jeg pekte på i min tale i fjor. Fremdeles har den de samme vansker å kjempe med, nemlig å forlike interessene hos de utpregede kreditorland — i 1953: Belgia, Nederland, Sveits og Vest-Tyskland — med interessene hos de utpregede debitorland England, Frankrike og Norge m. fl. Og det skal ikke bli lett å løse disse vansker når spørsmålet kommer opp om å forlenge EPU's virksomhet også utover 1. juli 1954. Likevel får vi håpe at EPU vil fortsette, for så vidt jeg kan se er det neppe noen annen ordning som i dag kan erstatte Unionen. Ideell er den ikke, for den vil alltid lide under at medlemslandenes indre økonomi og deres økonomiske politikk ikke er koordinert.

Dollarproblemet har ikke vært så akutt for Europa i 1953 som i tidligere år etter krigen, men det spiller en stor rolle fremdeles, og det er derfor all grunn til å følge utviklingen i De forente stater med oppmerksomhet.

Det vil være kjent for de fleste at utviklingen i USA i de siste måneder av 1953 har gått i retning av en avslapning, og denne har vært gjenstand for mange tolkninger. Så mye kan en vel iallfall si at om det økonomiske tilbakeslag i Statene skulle utvikle seg til en depresjon, vil det ramme oss alle, både fordi en økonomisk nedgangstid i USA vil kunne spre seg, og fordi mottiltak fra den amerikanske regjerings side, enten den ønsker det eller ikke, vil kunne utløse økonomisk isolasjonisme.

Vi vet heller ikke i dag om det i 1954 vil bli gjort forsøk på å gjøre viktige valutaer konvertible. Dette spørsmål blir stadig drøftet, men

jeg har til gode å se en plan som tar fullt hensyn til de virkninger full konvertibilitet vil få for landenes indre økonomi. Var en villig til å ta følgene av full konvertibilitet, kunne en innføre den i dag. Men det er en så stor sosial og politisk påkjenning at jeg ikke tror det er praktisk politikk nå. Store reserver og stabiliseringsfond hjelper lite hvis en ikke kan skape likevekt mellom den indre og ytre økonomi. Vi må imidlertid være forberedt på at spørsmålet om konvertibilitet kan bli reist i løpet av 1954, og det bør ikke treffe oss uforberedt. Vi har derfor å regne med ukjente og usikre hendinger i 1954.

Om utviklingen i Norge i 1953 har det allerede vært lagt fram så mye materiale både i Statistisk Sentralbyrå's „Økonomisk Utsyn” og i Nasjonalbudsjettet, at jeg kan vise til disse publikasjoner.

Jeg vil bare nevne at produksjonen alt i alt steg i 1953, at sysselsettingen var større enn noen gang før, at investeringene nådde et nytt høydepunkt, at reallønnen er steget, men at vi hadde et ganske stort underskudd på betalingsbalansen. Tallene avviker mer eller mindre fra forhåndskalkylene, men disse skal en aldri ta for alvorlig, selv om de gis i form av et nasjonalbudsjett. En skal også med sunn skepsis ta imot de globaltall som ofte blir sitert, og aldri trekke slutninger fra dem før en har sett hva som ligger bak tallene. Blir en ikke litt i tvil om den verdi slike sumtall brukt isolert har, når en, for å karakterisere utviklingen i Norge etter krigen, nevner at bruttonasjonalproduktet steg med 4,6 % pr. år i gjennomsnitt fra 1946—1953, og så finner at det steg med 4,9 % pr. år i gjennomsnitt i paripolitikens tid fra 1924—1930 og med 4,6 % pr. år fra 1934—1939, den gang det stadig var tale om krise? Bruker man disse tallene, må man iallfall samtidig melde hvor mye de representerer i konstant kroneverdi satt i forhold til arbeidsdyktig befolkning.

Jeg lar dette ligge og nøyer meg med å si at utviklingen i 1953 har vist framgang. Men tross dette har den gitt grunn til engstelse, noe som kommer til uttrykk også i Nasjonalbudsjettet. Det en har festet seg ved, er underskuddet på vår betalingsbalanse, og at vårt investeringsvolum har vært meget høyt. Det er også advart mot en stigning i inntekter og lønninger. En har med andre ord pekt på tendenser både i vår ytre og indre økonomi som i 1953 har vært mindre gunstige.

Som alle vet er det underskuddet på betalingsbalansen — først og fremst vårt underskudd i EPU — som har vært trukket sterkest fram i søkelyset.

Skal en kunne dømme om dette, må en være klar over at en ikke generelt sett kan si at det er ugunstig for et land å ha underskudd på betalingsbalansen. Dette spørsmål må bedømmes ut fra den konkrete situasjon.

Vi vet at vi i store deler av det 19de og også i det 20de århundre har hatt underskudd på betalingsbalansen, og vi har gått fram i velstand, fordi dette underskudd har bestått av import av kapital som har vært et tillegg til vår egen sparing, et tilskudd som har vært nødvendig for å kunne nå et bestemt resultat. De ufullstendige oppgaver som finnes over betalingsbalansen fra eldre tid, tyder på at vi iallfall i enkelte perioder hvor det har vært sterk ekspansjon her hjemme, har hatt underskudd på betalingsbalansen, mens vi har hatt overskudd når prisene på våre eksportvarer og fraktene har vært usedvanlig høye, som under begge verdenskrigene. Overskudd har det

også vært i enkelte perioder hvor utviklingen ikke har vært stor, og vi ikke har søkt lån i utlandet.

Det er nyttig å ha dette for øye, selv om en ikke kan trekke bestemte slutninger fra disse perioder til situasjonen i dag. Til belysning av den vil jeg på grunnlag av Norges Banks statistikk over landets inn- og utgang av valuta gi en kort oversikt over etterkrigstiden.

Alt i alt hadde vi i tiden fra mai 1945 til 1954 et underskudd på vare- og tjenestebalansen på 4,8 milliarder kr., og vi hadde betalt 1,1 milliard kr. i avdrag på lån, dvs. en nettoutgang på i alt ca. 6 milliarder kr. Tallet er antagelig 500 à 600 mill. kr. for lavt, fordi Norges Banks statistikk ikke er fullstendig for den første tiden etter krigen. Dette beløp på ca. 6 milliarder er dekket gjennom gaver og lån og ved bruk av de beholdninger vi hadde da krigen sluttet. Hele 42 % er dekket ved gaver, 35 % ved lån og 23 % ved bruk av våre beholdninger.

De største underskudd hadde vi i årene opp til 1951. I de første årene etter krigen dekket vi det meste av underskuddet ved hjelp av våre beholdninger, i 1948 ved hjelp av lån, og i årene 1949 og 1950 ved hjelp av gaver. I 1951 og 1952 bedret vare- og tjenestebalansen seg sterkt, og det underskudd vi hadde på kapitalbalansen, ble mer enn dekket gjennom de gaver vi tok imot. I 1953 er igjen underskuddet på vår betalingsbalanse stort, og det meste er dekket ved trekk på vår kvote i EPU.

I 1953 var etter våre betalingstall underskuddet på vare- og tjenestebalansen 711 mill. kr. Men et summarisk oppgjør i kroner gir, som alle vet, et lite realistisk bilde av situasjonen. Det får en først når en ser på vår stilling innen Den europeiske betalingsunion, overfor dollarområdet og overfor de andre land som vi driver tosidig byttehandel med.

Betalingsunionen er den viktigste. Overfor de land som er medlem av Unionen hadde vi i fjor et underskudd på vare- og tjenestebalansen på 758 mill. kr. mot et overskudd på 35 mill. kr. i 1952. Det store underskudd i 1953 skyldes først og fremst at inngangen av eksport- og skipsfartvaluta minsket med i alt 623 mill. kr. Utgangen av valuta til import steg med 91 mill. kr. og betaling på skipskontrakter med 93 mill. kr., mens andre utgiftsposter var mindre enn i 1952. Det underskudd vi hadde i løpende regning ble økt til 834 mill. kr. ved avdrag på lån. En del av dette underskudd ble dekket av nye lån og annen kapitalinngang, slik at resten av underskuddet ble 683 mill. kr. Storparten av dette beløp — 642 mill. kr. — er dekket ved kreditt fra EPU og ved å betale dollar til EPU, resten ved bruk av beholdninger av EPU-valuta, som ved utgangen av 1953 var 451 mill. kr. Den overveiende del av dette er redernes, forsikringsselskapenes og bankenes driftskapital.

Vare- og tjenestebalansen overfor dollarområdet var positiv i 1953. Den ga et overskudd på ca. 22 mill. \$. Dette overskuddet ble imidlertid redusert til 7,5 mill. \$ ved avdrag på gjeld og andre kapitalutgifter. Betalingene av dollar til EPU i 1953 ble praktisk talt oppveid av redernes dollarlån på skip og rester av dollarhjelp fra USA.

Overfor andre land hadde vi et underskudd på 94 mill. kr., noe som ikke direkte virker på valutastillingen. Det er dekket ved trekk på kredittplafonder og kan komme til å bli avvirket forholdsvis lett.

Alt i alt er vi kommet gjennom 1953 først og fremst takket være at vi er medlem av EPU. Dette sammen med at vi har fått lån i Sverige,

at rederne har kunnet reise dollarlån og at vi også i fjor fikk noen gave-dollar, gjør at vi ikke har hatt noen likviditetsvansker.

Til tross for det vil jeg si at vår stilling er alvorlig. Årsaken er dels å søke i den form kapitalbevegelsen mellom landene har tatt etter krigen, dels i mangel på elasticitet i nåtidens økonomi, som gjør det vanskelig å få den ytre og indre økonomi til å svinge i takt.

Vi vet alle at de internasjonale organisasjoner spiller en større rolle enn før for overførsel av kapital fra land til land. Vi har fått Det internasjonale valutafond og Den internasjonale gjenreisingsbank; vi har fått EPU. Så nyttige disse kan være, så ligger det i selve sakens natur at søker en lån eller trekker på sine kvoter i disse institusjoner, blir et lands betalingsbalanse og også dets indre økonomi trukket fram i søkelyset på en ganske annen måte enn før. Vi kommer opp til gransking.

Av disse internasjonale institusjoner står EPU i en særstilling, fordi vi via Unionen hver måned så å si automatisk reiser nye lån. I realiteten er det kreditorlandene som indirekte gir disse lånene uten at de har den minste anledning til å bedømme debitorlandenes kredittverdighet før lånet blir gitt. Når de ser at lånene stiger — et land trekker mye av sin kvote — så begynner granskingen som kan virke til å svekke et lands almene kreditt og bringe andre til å øve press på dets indre økonomi. Dette kan være ubehagelig nok selv om det ser ut som om det ikke blir tatt så alvorlig lenger. Like viktig er det at den kreditt som vi får via EPU, dekker et underskudd vi alt har hatt. Den er med andre ord ikke tatt opp for å dekke et bestemt formål, men har en mer generell karakter. Dette har også vært den opprinnelige mening med EPU-kreditten som skulle nyttes til å dekke midlertidige underskudd på betalingsbalansen. Det har aldri vært hensikten at den skulle tre istedenfor langsiktige lån, noe som også de regler er uttrykk for som gjelder for tilbakebetaling av lånene. Men da denne kreditten dekker underskudd vi alt har hatt, har man ingen garanti for at den ikke også blir brukt til investeringsformål som i og for seg skulle forutsette en langsiktig kreditt.

Vi bør også være oppmerksomme på at det kan være en fare for at de regler for tilbakebetaling som gjelder i dag, kan bli endret i vår disfavør, og at tilbakebetalingen av den grunn kan komme til å bety en ganske stor belastning. Det kan vel neppe være tvil om at kapitalimporten i form av privat risikokapital som gjorde det mulig å bygge opp en del av vår moderne industri før første verdenskrig, var en gunstigere form for kapitalimport, men en slik kapitalimport kan ikke bli av noe vesentlig omfang i dag.

Den form som kapitalbevegelsen mellom landene har fått etter krigen, sammen med at vi har festet våre valutakurser overfor Det internasjonale valutafond, gjør at et underskudd på betalingsbalansen ikke har noen virkning på valutakursene og dermed heller ikke på de indre pris- og verdi-forhold. Det enkelte individ vil derfor ikke merke underskuddet. Han får ikke kjenning av det via prisene, som er det som betyr mest for hans handlemåte. Systemet er med andre ord uelastisk.

Følgen av dette blir ofte at spørsmålet om betalingsbalansen ikke blir tatt opp til alvorlig drøfting før en så å si står med ryggen mot veggen. Det finnes ingen alarmklokke. Derfor stilles det langt større krav til dem som skal ta vare på betalingsbalansen i dag enn før i tiden.

Som jeg sa er underskuddet på betalingsbalansen blitt et sentralt spørsmål i vår økonomi, ikke fordi det i og for seg er noen ulykke å ha et underskudd, men fordi det ikke er så lett å mestre det slik som forholdene er i dag.

Betalingsbalansen er som vi alle vet, også avhengig av vår indre økonomi. Denne var i 1953 preget av en sterk aktivitet, som kom til uttrykk i høyere bygg- og anleggsvirksomhet og større sysselsetting enn noen gang før. Men den har også hatt som følge et større forbruk og noe høyere lønninger. Et slikt resultat kunne man ikke ha nådd, hvis etterspørselen ikke var blitt dekket ved at vi hadde fått kreditt fra utlandet som et tillegg til vår egen produksjon.

Spørsmålet er om vi i de årene som kommer, kan gå inn for en stadig øking av investeringer og konsum når dette bare blir mulig ved hjelp av forholdsvis store utenlandske lån. Som vår stilling er i dag og som forholdene ligger an på det utenlandske kapitalmarked, bør det overveies om det ikke ville være klokt å innstille seg på et noe nedsatt tempo.

I Nasjonalbudsjettet er det uttalelser — jeg skal komme tilbake til dem senere — som viser at en er inne på den tanken. Det er kanskje kommet sterkest fram under behandlingen av penge- og kredittpolitikken. En vil via den først og fremst søke å bremse på investeringene for på den måten å skjære bort en del av den etterspørsel som bare kan bli effektiv ved hjelp av lån. Men etterspørselen er ikke bare avhengig av kreditt. Den får sitt uttrykk i penger, hva enten disse skriver seg fra inntekt eller lån, selv om bakgrunnen for etterspørselen er de ønskebetonte behov. For å tilfredsstille dem må m. a. o. det finansielle grunnlag skaffes til veie. Bli finansieringsmulighetene gjort særlig gunstige, så vil man kunne tilfredsstille mange behov som ellers måtte vente med å bli realisert.

I etterkrigsårene har ikke stillingen på pengemarkedet vært den viktigste hindring for å kunne realisere våre behov. Knapphet på materialer og forsyninger har alt i alt vært viktigere, og det har lyktes ved hjelp av reguleringer å hindre at det rikelige pengemarked har øvet et for stort press på våre ressurser. Det rikelige pengemarked vi hadde arvet etter krigen, ble også etter hvert relativt sett mer avpasset etter de realøkonomiske forhold, takket være Marshallhjelpen som gjorde det mulig å trekke inn større beløp som ble avskrevet på okkupasjonskontoen. Samtidig steg produksjon og priser som i de fleste andre land. Dette har ført til at vi i 1952 var kommet nærmere balanse enn i noe tidligere år etter krigen.

Utviklingen i 1953 tyder på at vi igjen er kommet inn i en periode hvor pengesiden i vår økonomi kan komme til å true den balanse vi hadde oppnådd.

Seddelomløpet og bankenes inn- og utlån lå i fjor høyere enn noen gang før, samtidig som bankenes likviditet ikke hadde forandret seg. En kan si at dette i og for seg ikke er så underlig, for i 1953 var både virksomhet og produksjon større enn året forut. Det kan også bli hevdet at det kan ikke ha vært noe press på vår økonomi fra penge- og kredittsiden da engrosprisenivået holdt seg stabilt i 1953.

Alt dette er riktig holder vi oss til forholdene innenlands. Det har ikke vært reist store hindringer innenlands fra pengesiden, og den økte etterspørsel har ikke vært fulgt av et stigende prisnivå.

Det som er det eiendommelige i denne utvikling, er at dette er skjedd i et år med stort underskudd på vår betalingsbalanse. Slik som dette underskudd er finansiert, skulle man vente at det hadde ført til en synkende likviditet og et strammere pengemarked. Norges Bank har nemlig via sine nettosalg av valuta, som for en overveiende del er lån i EPU, trukket inn ca. 500 mill. kr.

Men samtidig ble folioinnskuddene i Norges Bank redusert med 617 mill. kr., og av dette beløp faller 545 millioner på Staten og andre offentlige konti. Disse midler er tilført markedet, hovedsakelig via statsbankene, og har altså mer enn oppveid den inndragning som fant sted ved salg av valuta.

På denne måten har bankenes likviditet vært holdt oppe og muliggjort økte utlån slik at virksomheten, først og fremst investeringene, har steget. Men dette har i annen omgang ført til større etterspørsel etter import. Når en ser bort fra skip steg importen, regnet i volum, med ca. 7 % i 1953.

Som jeg tidligere har nevnt har denne utvikling ikke ført til at prisnivået er steget, men vi skal merke oss at da prisnivået i andre land sank noe i 1953, så er avstanden mellom Norges og disse lands prisnivåer litt større ved utgangen av 1953 enn ved begynnelsen av året.

Jeg ser det slik: Utviklingen på pengemarkedet har vært en betingelse for at virksomheten har kunnet øke i 1953. Den stigende etterspørsel har ført til en ikke ubetydelig øking av import og dette har igjen bidradd til underskuddet på betalingsbalansen. Den vesentligste årsak til underskuddet er imidlertid ikke den økte import, men at vi har tjent mindre på vår eksport og skipsfart. Vår kjøpeevne var m. a. o. mindre i 1953 enn i 1952. Til tross for dette har vi kjøpt mer.

Når dette har kunnet skje uten at det har hatt noen virkning hverken på pengenes ytre eller indre verdi, så henger det som sagt i vesentlig grad sammen med den automatiske måte vårt underskudd har vært dekket på i EPU. Dette viser svakheten ved det økonomiske system ikke bare vi, men en stor del av verden arbeider under.

I en slik situasjon må en prøve å dempe på den store innenlandske etterspørsel, og som forholdene er, må dette skje ved hjelp av penge- og kredittpolitikken. Det er denne vei som også er foreslått i Nasjonalbudsjettet. To tiltak er allerede truffet.

Det første er å skaffe statsbankene midler gjennom lån hos private kredittinstitusjoner og ved å sette en grense for hvor mye statsbankene kan låne ut.

Som nevnt har statsbankene i 1953 fått storparten av sine utlånsmidler direkte fra Staten. Staten har trukket på sin folio i Norges Bank og på den måten aktivisert nye penger og ved det bidradd til å skape et mer rummelig pengemarked.

Tanken har vært at hvis statsbankene finansieres ved lån på det private pengemarked, så skulle det ikke virke til en økt pengerikelighet. Men det avhenger først og fremst av hos hvem pengene blir lånt. En del er som kjent lånt hos forsikringsselskapene. Disse penger er reelle sparepenger, og det sier seg selv at hvis de blir brukt til statsbankene, så vil i første omgang iallfall, en del av dem som søker lån hos forsikringsselskapene, ikke kunne få sine lånebehov dekket. Hvis forsikringsselskapene ikke hadde gitt lån

til statsbankene, så ville de likevel lånt ut sine midler. Lånet til statsbankene vil derfor i og for seg ikke resultere i noen generell sammen-
dragning av penge- og kredittvolumet.

Det samme gjelder lån til statsbankene som er reist hos privatbankene. Disse kan også i første omgang virke til å begrense kreditten til andre formål. Men etter hvert som statsbankene låner ut pengene, kommer disse på ny i sirkulasjon, og stillingen på pengemarkedet vil bli uforandret. Trekker derimot bankene på sine foliokonti i Norges Bank eller rediskonterer statsveksler for å kunne gi statsbankene lån, så blir nye penger aktivisert som kan virke til å utvide penge- og kredittvolumet.

Det er på forhånd vanskelig å si hvilken virkning disse låneoperasjoner vil ha på likviditets- og kredittsituasjonen i 1954. Mye vil være avhengig av bevegelsen i Statens foliokonto i løpet av året. En nedgang i denne vil helt eller delvis kunne nøytralisere virkningen av at Staten ikke yter statsbankene lån av egne midler. Heller ikke vil den grense som er satt for statsbankenes samlede utlån, kunne få full virkning for 1954 fordi bl. a. Husbankens utlån er bundet av de tilsagn som alt er gitt.

Et mer generelt tiltak av kredittpolitisk karakter som er satt i kraft, er at partialobligasjonslån i henhold til rentelovens § 3 bare skal kunne legges ut til offentlig tegning etter samtykke av Norges Bank. Tanken er først og fremst å få en oversikt over de behov en søker å få tilfredsstilt, og å foreta en vurdering av lånene og lånebetingelsene. Dette må skje under samarbeid med Finansdepartementet, og jeg har i dag ingen oversikt over hvilken virkning det kan få.

I Nasjonalbudsjettet er videre nevnt at en etter hvert bør ta loven om innskuddsreserver i Norges Bank i bruk, og at en overveier å åpne adgang til å gi andre enn aksje- og sparebanker anledning til å kjøpe statsveksler.

Norges Bank er enig i dette. I flere land er innskuddsreserver et av de midler som sentralbanken bruker for å regulere pengemarkedet, og jeg kan ikke innse at det skulle kunne reises prinsipielle innvendinger mot å bruke dette middel også hos oss. En annen sak er at systemet ikke er lett å praktisere i dag, så sterkt som likviditeten varierer fra bank til bank. Av den grunn må en selvsagt gå fram med varsomhet.

Forslaget om å åpne adgang for andre enn bankene til å tegne statsveksler, er kommet fra Norges Bank. Det er et ledd i arbeidet for å kunne skape et pengemarked, slik at det kan bli mulig for Norges Bank å drive Open Market Operations.

Blir en slik adgang til tegning av statsveksler åpnet, vil det i første omgang naturligvis kunne minske bankenes likviditet og få innflytelse på deres evne til å tegne statslån, et forhold en må ta i betraktning før en gjennomfører dette.

Felles for alle de midler jeg har nevnt ovenfor, er at de tar sikte på å påvirke tilbudet av, ikke etterspørselen etter kreditt. De er mengde-reguleringer av kreditt og har for så vidt samme karakter som de andre reguleringene som har vært nyttet i etterkrigstiden.

Hvis en ønsker å virke på etterspørselen, må en derimot gå via pris-systemet. Dette gjelder enten det er tale om penger eller om andre goder. Renten er for den som søker kreditt, den pris han betaler, og den vil, som prisen på enhver annen vare, ha innflytelse på etterspørselen.

Jeg har flere ganger sagt min mening om renten, og selv om jeg vet det er fåfengt, så vil jeg gjenta at en bevegelig rente er et av de viktigste pengepolitiske midler man har, til å påvirke etterspørselen etter kreditt. Ved å holde en lav, uforanderlig rente blir det vanskeligere å regulere pengemarkedet.

Jeg er klar over at man her hjemme har lagt hovedvekten på at renten er en omkostningsfaktor, og på at den har betydning for fordelingen av produksjonsresultatet. Men jeg mener man har undervurdert rentens betydning som kapitaliseringsfaktor, dens virkning på etterspørselen, og også at en bevegelig rente bidrar til å gjøre vår økonomi mer elastisk enn den er i dag.

Etter den stilling som ikke bare Regjeringen, men også størsteparten av opposisjonen tok til rentespørsmålet under valget, kan man imidlertid ikke vente at renten i 1954 vil bli brukt som pengepolitisk middel.

Skulle det gjennom mengderegulering av kreditten lykkes å skape noen tilstramning på pengemarkedet i 1954, så vil dette måtte bety at virksomheten blir noe dempet i enkelte sektorer, eller at tempoet i utviklingen blir satt noe ned. Det er også nødvendig om en vil oppnå noe med vår betalingsbalanse.

Nå er det ikke bare kredittutvidelse som stimulerer etterspørselen. Stiger inntekter og lønninger, vil dette også føre til økt etterspørsel, samtidig som større lønninger kan heve vårt omkostningsnivå og skade vår konkurransevne. Det er også pekt på dette i Nasjonalbudsjettet, men hvordan man skal kunne hindre det, vet jeg ikke. Husk vi er inne i en periode med meget stor virksomhet og full sysselsetting, det vi før i tiden kalte en høykonjunktur, og det har alltid vist seg meget vanskelig å hindre lønningene fra å stige i slike tider.

Skulle det lykkes å legge en demper på investeringsvirksomheten i 1954, så synes det rimelig å tro at dette vil komme til å ha noen innflytelse på sysselsettingen. Er det ikke for optimistisk å gå ut fra at det ikke vil skje? Er det ikke mer realistisk å anta at det vil føre til noen nedgang i beskjeftigelsen enten innen enkelte næringsgrener eller innen enkelte strøk av landet? Vil det ikke bli en del vansker med å tilpasse seg en ny situasjon?

Jeg tror vi må regne med det. Men vansker er til for å overvinnes. Hvor lett det kan gå, avhenger ikke bare av de praktiske forhold, men også av det den alminnelige mann legger i begrepet full sysselsetting.

Den fulle beskjeftigelse er et av de primære mål for den økonomiske politikk, og det bør den også være. Men hva mener en med full sysselsetting? Hvis en med det mener at enhver alltid skal ha garantert arbeid i sitt fag på det sted han hører hjemme, tror jeg ingen noen gang kan gi en slik garanti. Full sysselsetting forutsetter bevegelse av arbeidskraften mellom fag og landsdeler, og enhver vet at dette kan by på mange vansker.

Hvor mange en kan sysselsette, kan også være avhengig av lønnsnivået. Hvis dette stiger uten at produksjonens effektivitet øker, så kan de høye lønninger øke omkostningene, slik at konkurransevnen blir svekket, og det vil måtte føre til minsket sysselsetting.

Vi har etter krigen hatt full beskjeftigelse i Norge. Det eiendommelige er at tallet på sysselsatte er steget mer enn en skulle vente etter tilveksten på folk i arbeidsdyktig alder. Vi har m.a.o. ikke bare kunnet gi

arbeid til de unge som for første gang søker erverv, men også til mange som er blitt karakterisert som underbeskjeftigede. Disse ble ikke registrert som sysselsatte eller arbeidsledige før i tiden, men nå er de kommet med. Av de underbeskjeftigede skriver mange seg fra jordbruket, noe som henger sammen med at en stor del av de norske jordbrukere alltid har hatt et bi-erverv. En del av disse har i tidens løp skiftet karakter. De ble utført av mannen for egen regning og risiko. Han var sin egen arbeidsherre, selv om inntekten var meget liten. I dag blir han — hvis biervervet gir ham en stilling som lønnsarbeider, noe som er mer alminnelig nå enn før — registrert som sysselsatt eller eventuelt arbeidsledig. På denne måten har både den fulle sysselsetting og arbeidsledigheten et annet innhold enn i det rene industrisamfunn.

Tallet på sysselsatte i bygg og anlegg, i industri, handel osv. er steget på bekostning av jordbruket som er blitt tappet for arbeidskraft. Og selv om mye av arbeidskraften i jordbruket er blitt erstattet med maskiner, så er det en grense også her. Dette må en ikke glemme under gleden over at vi har bygd ut vår industri.

Det er foregått en veldig strukturendring i jordbruket og i bygdesamfunnet, og vi vet ennå ikke hva det kan komme til å bety. Men så mye kan en iallfall si at disse endringer lar seg ikke bare måle i kroner og ører.

Dette er forhold som jeg mener en hittil ikke har vært nok oppmerksom på når vi her i Norge opererer med begrepene full beskjeftigelse og arbeidsledighet. Et mer realistisk syn på disse forhold burde føre til at en ikke med en gang tallet på arbeidsledige er steget noe, anklager myndighetene for at de ikke opprettholder den lovede fulle sysselsetting.

Vi vil nok oppleve at dette vil bli sagt ofte i framtiden, for etter store anleggsarbeider vil det alltid oppstå noen lokal arbeidsledighet. En del av dem som har hatt arbeid ved anleggene, har giftet seg, bygd hus og fått barn, og når anlegget er ferdig, har ikke bygda noe mer arbeid å gi dem. Vi kommer nok til å stå overfor store omskolerings- og omplaseringsproblemer, som ikke lar seg løse bare ved det en kaller områdeplanlegging.

Det kan synes noe ensidig bare å tale om betalingsbalanse, kredittpolitikk og sysselsetting uten å komme nærmere inn på de mange andre faktorer som er viktige om en skal kunne forstå vår økonomi.

Når jeg likevel har gjort det er det fordi jeg mener det er av betydning å feste seg ved enkelte av de problemer som er de vesentligste i dag og legge dem fram så enkelt som mulig.

Jeg har først behandlet underskuddet på betalingsbalansen og sagt at en bør gå til kredittrestriksjoner for å dempe på takten i investeringsvirksomheten så denne ikke skal føre til et større underskudd enn vi med rimelighet kan bære. Jeg mener at en ikke kan rette opp stillingen ved å gå til nye importrestriksjoner. Det er en nødutvei som bare kan hjelpe for et kortere tidsrom. I det lange løp vil de gjøre galt verre. Men jeg tror heller ikke det vil være realistisk i dag å stramme kreditten så sterkt at vi i løpet av kort tid kan få eliminert vårt underskudd.

Vi må regne med et underskudd på betalingsbalansen også i 1954. I Nasjonalbudsjettet finnes en kalkyle over hvor stort dette underskudd sannsynligvis vil bli; men det endelige resultat kan bli bedre — det kan også bli verre.

Et underskudd kan vi bare dekke ved hjelp av lån eller ved bruk av våre beholdninger. Lånene kan få form av trekk på EPU, faste lån i Den internasjonale bank eller lån på det private kapitalmarked. Det minst heldige er å dekke underskuddet ved trekk på EPU eller ved bruk av beholdninger. Vi må etter min mening være forsiktige med å redusere våre beholdninger. Kommer vi i likviditetsvansker vil situasjonen kunne bli meget alvorlig, for den som er illikvid, har ikke mye han skal ha sagt. Den beste form for kapitalimport er faste lån ute, og de minst risikobetonte er de lån som er knyttet direkte til norsk næringsvirksomhet.

Jeg har i dag berørt noen sider i vår økonomiske politikk, en politikk som i og for seg jo bare er et middel til å nå bestemte mål. Vi setter oss alle mål, enten vi er enige i statsplanering eller ikke, og jeg tror i grunnen ikke det hersker noen tvil om målene for vår økonomi.

Skal vi ikke si de er: Full sysselsetting, en stigende produksjon som kan gi grunnlag for økt forbruk og høyere levestandard, balanse i vår utenriksøkonomi, alt under en fast kroneverdi?

Enhver som har noe kjennskap til økonomisk virksomhet vil vite at det er meget vanskelig å få oppfylt alle disse ønsker samtidig. Jeg kjenner iallfall ikke til at en har kunnet realisere dette på én gang uten for et ganske kort tidsrom.

Og jeg tror at vi også i framtiden må være forberedt på svingninger i den økonomiske virksomhet, en gang sterk framgang, en annen stillstand eller enda tilbakeslag. Oppgaven vil være å kunne føre en økonomisk politikk slik at utviklingen blir så jevn som mulig. Men en av betingelsene for dette er at man ikke lar seg slå ned eller griper til midler som bare kan være en hjelp i øyeblikket.

Under vårt strev for å nå målet må vi ikke glemme at vi ikke har annet å bygge på enn resultatet av eget arbeid. Naturligvis er dette avhengig av vårt lands naturlige ressurser og produksjonsutstyret, men det viktigste er menneskekvaliteten fordi det er den som bestemmer hvor langt vi skal komme.

Derfor er det så viktig å gi den enkelte albuerom og den best mulige utdanning, slik at han kan finne glede ved sitt arbeid og sette alle krefter inn.